הלכות ראש חודש

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן תיז – דיני ערב ראש חודש

א ראש חודש מותר בעשיית מלאכה, ויש נשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה, והוא מנהג טוב. ומכל מקום מותר להן להכניס בגדים לתוך מכונת כביסה ולהפעילה, או לשטוף כלים ולנקות את הבית. ואין חילוק בין נשים נשואות לרווקות. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רמח].

ב וכן נשים העובדות לצורך פרנסת הבית, אינן צריכות להתבטל מעבודתן בכל ראש חודש. ובלאו הכי הרבה נשים כיום אינן נמנעות מלעשות מלאכה בראש חודש, ויש להן על מה שיסמוכו. ואין מנהג זה רק לנשים ולא לאנשים. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רנא].

ג מעיקר הדין מותר להסתפר ולגזוז הצפורניים בראש חודש, וכן המנהג כיום. ובפרט הנשים שאינן נזהרות בזה. אך יש החוששים לצוואת רבי יהודה החסיד ואינם מסתפרים בראש חודש, ותבוא עליהם ברכה. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רנב].

תענית בערב ראש חודש

ד חסידים ואנשי מעשה נוהגים להתענות בערב ראש חודש, ואם חל ראש חודש ביום ששי או ביום שבת או ראשון, מקדימין להתענות ביום חמישי. ותלמידי חכמים שהתענית עלולה לגרום למיעוט בלימודם, אין להם להתענות בערב ראש חודש, שאין לך דבר גדול יותר מלימוד התורה. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רנג. ושם בהערה אם קוראים פרשת ויחל כשאין עשרה מתענים, ואם מתענים בערב ר״ח טבת, ובערב ר״ח אייר, ועד מתי זמן התענית].

ה יש נוהגים להתפלל במנחה של ערב ראש חודש תפלת יום כפור קטן, לפי שבו מתכפרים עוונות כל החודש, דומיא דשעיר ראש חודש, וכמו שאמרו במוסף, זמן כפרה לכל תולדותם. ואומרים סליחות קודם מנחה. ובמקומות שנוהגים לומר דברי התעוררות ומוסר, נכון שיאמרום קודם תפלת מנחה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רנו, הלכות ראש חודש, הערה ט׳].

ו אם חל ערב ראש חודש בשבת, הנוהגים לעשות יום כפור קטן מקדימין אותו ליום חמישי. כמו שמקדימין את התענית ליום חמישי, כשחל ראש חודש ביום שישי או שבת או ראשון, וכמבואר לעיל סעיף ד׳. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמ׳ רנו].

ז בני ישיבה ואברכים אינם צריכים להתבטל מלימודם לצורך תפלות יום כפור קטן, דבלאו הכי לימוד תורה מכפר עם תשובה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמ׳ רנו].

ח בתענית ערב ראש חודש, או בתענית שובבי״ם וכדומה, אפילו אם יש עשרה מתענים בבית הכנסת אין לעשות נשיאות כפים במנחה, שלא התירו לישא כפיהם במנחה אלא בתעניות צבור. ומכל מקום אם הכהן עלה לישא כפיו לא ירד. [ילקו״י מועדים, עמוד תקנב. ושבת ה׳ עמ׳ רנז].

ט אפילו מי שדרכו להתענות בכל ערב ראש חודש נכון לקבל התענית בכל פעם במנחה ביום שקודם ערב ראש חודש, וכל שכן מי שאין דרכו להתענות בכל ערב ראש חודש שצריך לקבל את התענית מראש. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רנז].

י אף מי שאינו מתענה בערב ראש חודש מכל מקום יראה להרהר בתשובה ביום זה, ולתקן את אשר עיוות בכל החודש, מאחר שהוא יום האחרון של החודש, כמו ערב ראש השנה שהוא יום האחרון של השנה. ואז בודאי יהיה לו יום ראש חודש זמן כפרה לכל תולדותיו.

יא יש נוהגים לעלות לקברי צדיקים בכל ערב ראש חודש, ותלמידי חכמים ובני ישיבות אין להם להרבות בזה ולהבטל מלימודם כדי להתפלל בקברות צדיקים, שאין לך דבר גדול יותר מלימוד תורה. [שם. וילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס״ד. ויביע אומר חלק ד׳ חלק אורח חיים סימן לה סק״ז].

יב חסידים ואנשי מעשה נוהגים לעשות התרת נדרים בכל ערב ראש חודש, ומנהג טוב הוא. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ רנח].

יג הנוהג להתענות בכל ערב ראש חודש, ולא אמר בלי נדר קודם שהתחיל במנהגו, אם נאנס בערב ראש חודש אחד ואינו יכול להתענות, אינו צריך התרה, ורק אם רוצה לבטל מנהגו לגמרי יעשה התרה על שלא אמר בלי נדר. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רנח].

סימן תיח – דין תענית ואזכרה בראש חודש

א ראש חודש אסור בתענית. ויש המתענים בראש חודש ניסן הואיל ומתו בו בני אהרן. ולדידן שב ואל תעשה עדיף, ואין להתענות גם בראש חודש ניסן, אפילו תענית של יום פטירת אב ואם. ולכן אם חל יום פקודת השנה בראש חודש, יקדימו להתענות בערב ראש חודש. [חזון עובדיה חלק ב׳ עמוד ד].

ב אין גוזרין על הצבור להתענות בראש חודש. [שלחן ערוך].

ג אם נשבע להתענות כך וכך ימים וארע בהם ראש חודש, השבועה חלה עליו. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רס, ושם בהערה במי שנשבע בפירוש להתענות בראש חודש].

ד מתענים תענית חלום בראש חודש, וקל וחומר משבת. ומכל מקום צריך להתענות אחר כך בימי החול לכפר על שהתענה בראש חודש וביטל עונג ראש חודש. ואם קשה לו להתענות יכול לפדות את הצום כפי שווי האוכל שיאכל באותו יום. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רס].

ה אין אומרים וידוי ונפילת אפים בראש חודש, ולא במנחה שלפניו, ואין אומרים בו מזמור יענך ה׳ ביום צרה, ומזמור תפלה לדוד. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רסא].

ו אף בזמן הזה מותר לערוך הספד בראש חודש [ובחול המועד] על תלמיד חכם, שגם בזמן הזה יש לנו דין תלמיד חכם. וכן מותר להספיד חכם בפניו בחנוכה ובפורים אף בזמן הזה. ואומרים עליו תפלת צידוק הדין. [ומכל מקום המבייש תלמיד חכם בזמן הזה אין מוציאין מידו את הקנס]. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רסא בהערה].

ז אין עולים לבית הקברות בראש חודש, אם מתעוררים לבכי. ואבלים המסיימים את שבעת ימי האבלות שלהם בראש חודש, לא יקדימו לעלות לקבר בערב ראש חודש שהוא תוך השבעה שלהם, אלא ידחו את העלייה לקבר לאחר ראש חודש. אולם אבלים הצריכים לנסוע לחוץ לארץ מיד בסיום השבעה, יש להקל להם לעלות לקבר בתוך השבעה, [ובר״ח לא יביאו עצמם לידי בכי]. שאף על פי שאין יוצאים מהבית תוך שבעה ימי אבלות, בעלייה לקבר כשאי אפשר באופן אחר, יש להקל. ואין להקים מצבה בראש חודש אם מתעוררים לבכי. [ילקוט יוסף ח״ז על הלכות אבלות מהדו״ק עמ׳ קפה, ובמהדורת תשס״ד עמ׳ תקנד ותרל].

ח מצוה להרבות בסעודת ראש חודש, ואף שמעיקר הדין אין חיוב לאכול בו פת, מכל מקום המוציא הוצאות על סעודת ראש חודש, וסועד את לבו בטוב, הרי זה משובח, ובלבד שיכוין למצוה. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמוד רסב. ושם בהערה אם יש מצות שמחה בראש חודש].

ט מה שמרבה בסעודת ראש חודש ביום, די בכך, ואינו צריך להרבות גם בסעודת ליל ראש חודש, שעיקר מצות סעודת ראש חודש היא ביום. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמוד רסד].

סימן תיח – תפלת ערבית של ערב ראש חודש

א ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ברכות, ואומר יעלה ויבוא ברצה. ואפילו אם מקדים להתפלל ערבית מפלג המנחה, אומר בה יעלה ויבוא. ואם לא אמרו בערבית אינו חוזר, לפי שאין מקדשין את החודש בלילה. ואין הבדל בזה בין ליל ראש חודש הראשון לליל ראש חודש השני. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ רסה. ושם בהערה מה הנוסח הנכון באמירת יעלה ויבא].

ב מי ששכח להזכיר יעלה ויבוא בערבית של ראש חודש, ונזכר אחר שהזכיר שם ה׳ של ברכת המחזיר שכינתו לציון, אינו רשאי לסיים ״למדני חוקיך״. [וראה לעיל סי׳ קז סעיף כה].

ג המתפלל ערבית בליל ראש חודש, אינו רשאי לדלג על אמירת ״יעלה ויבוא״ או לקצרו כדי להספיק לענות קדיש שלאחר תפלת שמונה עשרה, ואף על פי שאם לא אמר יעלה ויבוא בליל ראש חודש אין מחזירין אותו, מכל מקום לכתחלה אין לו לדלג על אמירתו, או לקצר את הנוסח. [שו״ת יביע אומר חלק א׳ סימן לד. יחוה דעת ח״א סוף סימן עז].

ד מי ששכח לומר יעלה ויבוא בליל ראש חודש, אינו רשאי לחזור ולהתפלל בתורת נדבה, וראה לעיל סימן קז סעיף ט׳. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ מהדורת תשס״ד עמוד תח].

ה מי שטעה בתפלתו בדבר שאינו חוזר עליו, כגון שלא אמר יעלה ויבא בערבית של ראש חודש, ולאחר שסיים תפלתו טעה וחשב שצריך לחזור וחזר והתפלל, ונזכר באמצע העמידה שלא היה צריך לחזור על פי הדין, יכול ליתן בדעתו שתהיה תפלה זו לנדבה, וימשיך להתפלל. והני מילי בערבית, אבל אם אירע לו שטעה בתפלת שחרית וטעה בדברים שאינו צריך לחזור עליהם, כגון שלא אמר עננו בתעניות צבור, או שלא הזכיר על הנסים בחנוכה ופורים, וחשב שצריך לחזור, ובאמצע תפלתו נזכר שאינו צריך לחזור להתפלל, יפסיק באמצע העמידה, ולא מועיל שיתן בדעתו שמכאן ולהבא תהיה תפלתו לנדבה. [ילקו״י שבת ה׳ עמוד תט].

סימן תכא-תכב – שחרית ומנחה בראש חודש

א מנהגינו באמירת הקרבנות לאמרם בראש חודש כרגיל, ואין מוסיפין בו פסוקי "ובראשי חודשיכם" אחר פרשת התמיד. לפי שעתידין לקרוא אותה בספר תורה. [שלחן ערוך].

ב צריך אדם להיות זריז לומר יעלה ויבוא, ויתן דעתו שלא לשכוח מלאומרו, והשוכח אמירת יעלה ויבוא בראש חודש, אינו סימן טוב, ולכן טוב שהשמש יכריז בקול רם על אמירת יעלה ויבוא להזכיר לצבור. ובמנחה יכריז קודם העמידה, ובשחרית וערבית ידפוק על התיבה קודם העמידה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד רעב].

ג מי ששכח לומר "יעלה ויבוא" בתפלת שחרית ומנחה של ראש חודש, ונזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' כדי לחתום המחזיר שכינתו לציון, ראה לעיל סימן קז סעיף יט.

ד יחיד שטעה בשחרית בראש חודש ולא אמר יעלה ויבוא וסיים תפלתו, ונזכר לאחר שהתפלל מוסף, אף על פי כן חוזר ומתפלל שחרית להזכיר יעלה ויבוא. וראה לעיל סימן קז סעיף יט. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד תי].

ה אם עדיין לא עבר זמן תפלת שחרית, וחוזר להתפלל אותה אחר תפלת מוסף, טוב ונכון לחזור ולהניח תפילין, וראה לעיל סימן קז. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד תיא]

ו מי ששכח לומר יעלה ויבוא בראש חודש או בחול המועד, והתחיל מודים, ובאמצע נזכר שלא אמר יעלה ויבוא ופסק וחזר לומר יעלה ויבוא בלא חתימת ברכת המחזיר שכינתו לציון, והמשיך באמירת מודים, חייב לחזור לרצה ולומר שוב יעלה ויבוא עם חתימת המחזיר שכינתו לציון, שדינו כמי שדילג ברכת רצה. ואם סיים את כל תפלת שמונה עשרה, יחזור להתפלל בתנאי של נדבה, וקודם שיחזור יאמר שאם הוא חייב להתפלל, תהיה תפלה זו לחובה, ואם לאו תהיה התפלה לנדבה. [יביע אומר חלק א' סימן ח אות ד'. יביע אומר חלק ח' סימן מ].

ז הדבר פשוט שמי ששכח לומר יעלה ויבוא בראש חודש, אינו רשאי לחזור ולהתפלל מפסוקי דזמרה, אלא יחזור רק על תפלת שמונה עשרה. [יחוה דעת חלק ג' סימן ג' בהערה].

ח מי שמסופק אם הזכיר יעלה ויבוא בתפלת שחרית או מנחה של ראש חודש, דינו כאילו ודאי לא הזכיר יעלה ויבוא. ואם נזכר אחר שסיים תפלתו, כשחוזר להתפלל יעשה תנאי ויאמר, שאם שכח להזכיר יעלה ויבוא תהיה תפלה זו לחובה, ואם הזכיר יעלה ויבוא תהיה תפלה זו לנדבה. ואם אירע דבר זה בשבת, אף על פי כן יחזור ויתפלל, ויחשוב בלבו תנאי של נדבה. [ילקוט יוסף חלק א' מהדורת תשמ"ה עמוד ר. יביע אומר חלק ב' סימן ט אות ח-ט, וסימן י' אות א'].

ט מי שנסתפק באמצע שמונה עשרה באיזה הלכה, ואין לו אפשרות אחרת לברר הדין אם יכול להמשיך בתפלתו או לא, רשאי לעקור רגליו להביא ספר לעיין. [ראה לעיל סימן קד סעיף ה'. ובילקוט יוסף חלק א' מהדו"ק תשמ"ה עמוד קעז, ושבת כרך ה' עמוד רעח].

י תלמיד חכם שהצבור ממתינים לו שיסיים תפלתו אם שכח לומר יעלה ויבוא באופן שצריך לחזור מתחלת רצה, וחושש לטורח צבור, אסור לו לרמוז לשליח צבור שיתחיל בתפלת החזרה. אבל אם הוא נטרד ע"י שממתינים לו, ואינו יכול לכוין היטב, רשאי להסב פניו לשליח צבור ולרמוז שיתחיל בחזרה. [שם עמ' קנ הערה כג].

יא אשה ששכחה לומר יעלה ויבוא בשחרית ומנחה בראש חודש, דינה כדין האיש, וראה בזה לעיל סימן קו סעיף ה'. [ילקו"י שבת ה' עמ' רעט, שו"ת יביע אומר חלק ו' סימן יז].

יב שליח צבור שטעה ולא אמר יעלה ויבוא בראש חודש או בחול המועד בתפלת הלחש שלו בשחרית או מנחה, או שלא שאל טל ומטר בימי החורף, וסיים תפלתו, סומך על החזרה שמתפלל בקול רם ומזכיר בה יעלה ויבוא. ולא יחזור להתפלל לחש, מפני טורח צבור, שיצטרכו להמתין לו עד שיסיים התפלה השניה. [ילקוט יוסף שבת ה' עמוד תכג].

יג שליח צבור שטעה בתפלת הלחש של ערבית של חול המועד, ולא הזכיר יעלה ויבא בתפלה, יחזור להתפלל לחש אחר סיום עלינו לשבח, ובליל שבת יוכל לסמוך על ברכה מעין שבע שמברך אחר העמידה. ואם אינו שליח צבור יאמר לשליח צבור שיכוין עליו להוציאו ידי חובת התפלה, ויענה אמן אחר הברכה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' מהדורת תשס"ד עמוד תכג].

יד שליח צבור שטעה בתפלת הלחש שלו ולא הזכיר יעלה ויבא בשחרית או מנחה של ראש חודש, או חול המועד [גם בערבית], או שלא שאל טל ומטר בימי החורף, ולא נזכר עד שהגיע בתפלת החזרה למקום שטעה בו, ונתן בדעתו לצאת ידי חובת התפלה, יצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהתפלל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד רפ, ובמהדורת תשס"ד עמוד תכד].

טו שליח צבור ששכח לומר יעלה ויבוא בראש חודש ולא נזכר אלא בשים שלום ולאחר שהכהנים ברכו ברכת כהנים, שאז דינו כיחיד ששכח שצריך לחזור לרצה, כשהוא חוזר וממשיך משם על הסדר ומגיע לברכת כהנים, אין לכהנים לישא שוב את כפיהם. [ילקו״י שם].

טז שליח צבור שטעה בתפלת החזרה ושכח לומר יעלה ויבא בראש חודש [שחרית או מנחה], או בחול המועד, והשלים תפלתו, אין מחזירין אותו מפני טורח צבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. אבל אם נזכר שלא אמר יעלה ויבא אחר שחתם המחזיר שכינתו לציון, יאמר שם יעלה ויבא. ואם התחיל בתיבת מודים ונזכר שלא אמר יעלה ויבא, או שהמשיך בברכות שלאחר מכן, וקודם שהשלים תפלתו נזכר שלא אמר יעלה ויבא, חוזר לרצה, ואין בזה טורח צבור. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ מהדורת תשס״ד עמוד תכג].

יז מי שלא אמר בשחרית של ר״ח יעלה ויבוא, וגם לא התפלל מוסף, ונזכר בזה אחר שהגיע זמן המנחה, [שאז נודע לו שהיום ראש חודש], יתפלל מנחה, ואחר כך מוסף, ואחר כך שמונה עשרה לתשלומי שחרית. כי המוסף ביחס לתפלת התשלומין נחשב לתדיר יותר, ואחר תפלת התשלומין יקרא את ההלל בדילוג. ואין צריך להניח תפילין בעת שחוזר להתפלל תשלומין לשחרית. וכן הדין במי שנאנס ולא התפלל שחרית ומוסף של שבת, ועבר האונס בזמן מנחה, שיעשה כאמור. ואם הזמן מצומצם ואין סיפק בידו להתפלל אלא תפלה אחת, יש אומרים שיתפלל מוסף, ויתפלל ערבית שתים לתשלומי מנחה. ויש אומרים שיש להעדיף להתפלל תפלת מנחה, ולא מוסף. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמ׳ רפא. שוב ראיתי שזכינו לכוין בזה למ״ש מרן אאמו״ר שליט״א בחידושיו לברכות במאור ישראל].

יח יש נוהגים שכאשר השליח צבור אומר בחזרת התפלה ב״יעלה ויבוא״ זכרנו ה׳ אלקינו בו לטובה, ופקדנו בו לברכה וכו׳, עונים אחר כל משפט ״אמן״. ויש להם על מה שיסמוכו, אך אין חיו בלענות אמן זו, אלא ממנהג בעלמא. ולכן מי שנמצא באמצע פסוקי דזמרה, וכל שכן בקריאת שמע וברכותיה וברכות ארוכות, לא יפסיק לעניית אמן זו. [יחוה דעת ג׳ סי׳ ט].

יט מי שלא הזכיר יעלה ויבוא בשחרית, אם ירצה יוכל לצאת ידי חובה בשמיעת החזרה, וראה בדין זה לעיל סימן קז סעיף כד.

כ מי ששכח לומר יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, ונזכר אחר שעבר זמן תפלת מנחה, ובלילה כבר אינו ראש חודש, יש אומרים שאינו צריך להתפלל ערבית שתים, כיון שבלאו הכי אינו יכול להזכיר יעלה ויבא בערבית, אחר שכבר אינו ראש חודש. ויש חולקים ואומרים שדינו כאילו לא התפלל מנחה כלל [ולא רק שהחסיר מעין המאורע, אלא כאילו לא התפלל כלל. וראה תוס׳ והרא״ש ברכות כו:], ולכן צריך להתפלל ערבית שתים. ולדינא, יש לו להתפלל ערבית שתים, אך קודם שיתפלל תפלת שמונה עשרה השניה, יאמר שאם אינו חייב להתפלל ערבית שתים הרי זו תהיה לנדבה. [ילקוט יוסף ח״א מהדורא קמא, תשמ״ה, עמוד רלה].

כא טעה ולא התפלל מנחה בערב ראש חודש, מתפלל ערבית שתים בליל ראש חודש. ואם צריך להזכיר בשתיהם יעלה ויבוא, ראה לעיל סימן קח סעיף כא. [ילקוט יוסף שם עמ׳ רלא].

כב אם חל ראש חודש ביום ששי, ושכח לומר יעלה ויבוא במנחה, ונזכר בליל שבת, לא יתפלל תשלומין, אלא יכוין בברכה מעין שבע. וראה לעיל סימן קח סעיף כו. [ילקוט יוסף חלק א׳ מהדר״ק תשמ״ה עמוד רלו].

כג אם טעה ואמר נוסח ״יעלה ויבא״ קודם ועל כולם [במקום שאומרים בו ועל הנסים], וסיים תפלתו, חוזר ומתפלל ומזכיר יעלה ויבא ברצה במקום שתיקנו חכמים. וכן מי שאמר יעלה ויבא קודם רצה, בתפלת חוה״מ, או בשחרית ומנחה של ר״ח, וסיים תפלתו, צריך לחזור ולומר שוב יעלה ויבא במקומה, קודם ואתה ברחמיך הרבים. אך טוב שיתנה שאם אינו חייב לחזור ולהתפלל תהיה תפלתו תפלת נדבה. ואם אמר יעלה ויבא בשומע תפלה, מן הדין אינו חוזר, ומ״מ אם סיים תפלתו ורוצה לחזור, יתפלל בתנאי דנדבה. [יביע אומר ח״ח סימן מ].

סימן תכב – קריאת ההלל בראש חודש

א קוראים את ההלל בדילוג, בין ביחיד בין בצבור. וצריך לאומרו בשמחה ובנחת ובקול רנה ותודה, ולא במרוצה. ומנהג רע הוקבע בכמה מקומות שאומרים ההלל במרוצה כבלע את הקודש, הרצים יצאו דחופים, ועד מהרה ירוץ דברו, כל כי האי העדר טוב ממציאותו. אולם אין להאריך בניגונים, שהרי ראש חודש הוא יום שאין בו ביטול מלאכה לאנשים. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רפו].

ב מנהג האשכנזים לברך על הלל בראש חודש ״לקרוא את ההלל״, אך הספרדים אין מברכים על ההלל בר״ח. ואין לספרדי לשנות ממנהגינו המיוסד על פי דעת הרמב״ם ומרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, ויעשו כולם אגודה אחת לנהוג כאן בארץ ישראל כפסקי מרן זיע״א. וגם יוצאי מרוקו צריכים לנהוג כאן בארץ ישראל כפי המנהג בארץ ישראל, שלא לברך על ההלל בראש חודש, וכמו שהעיד על המנהג מרן בש״ע. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רפו, ועמוד תח. וראה עוד בזה ביביע אומר חלק ב׳ סימן לב אות ז׳. וראה עוד בילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס״ד במבוא, ובירחון קול תורה אב תשס״ג, עמוד יד].

ג ספרדי המתפלל בבית כנסת של אשכנזים בראש חודש, ועבר לפני התיבה כשליח צבור, אינו רשאי לברך על קריאת ההלל כמנהג אשכנז, דשב ואל תעשה עדיף, אלא יתן לאחד מהצבור שיברך על ההלל במקומו. וכן אם נוסע לחוץ לארץ למקום שנהגו לברך על ההלל, ועומד כשליח צבור, יתן לאחר לברך. [יביע אומר ח"א סי' כט אות ו-ט, וח"ד סימן ט אות ו', וחלק ח' סימן כג אות יא, וביחוה דעת ח"ד סי' לא. ובירחון קול תורה סיון תשס"ג עמוד עג, תשובה ע"ד החולקים בזה].

ד ספרדי המתפלל עם אשכנזים בראש חודש, ושומע ברכה על ההלל מפי שליח צבור אשכנזי, לא יענה אמן, מאחר שלדעת הרמב"ם זו ברכה לבטלה. וטוב שיענה אמן בהרהור הלב. וכן השומע ברכת על מצות תפילין מאשכנזי, יהרהר אמן בלבו. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' שם. ושם השיב על טענת הגר"ש משאש זצ"ל בדין זה. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי' טו אות כה, וסימן כט אות יד, וח"ט חאו"ח סימן לח אות ג'. ושו"ת יחוה דעת ח"ד סימן לא. ושארית יוסף ח"א עמוד שלט].

ה בני עדות המזרח שנהגו בחוץ לארץ לברך על ההלל בראש חודש, ועלו לארץ ישראל, עליהם לשנות ממנהגם ולנהוג כאן, בארץ ישראל, כמנהג כל יתר עדות המזרח שלא לברך על ההלל בראש חודש, כעדותו של מרן השלחן ערוך. ואם טעה ובירך על ההלל, יאמר מיד "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שיש אומרים שלדידן הוי ברכה לבטלה. [יחוה דעת חלק ד' סימן לא. ובתוספת נופך בילקוט יוסף שבת כרך ה' עמ' רצ].

ו מנהגינו לכפול את פסוקי ההלל מהפסוק "אודך כי עניתני וכו'" עד סוף ההלל, וכדעת האר"י ז"ל, ושלא כמנהג ספרד הקדמון. ואם שכח מלכפול פסוקים אלה, אין צריך לחזור. [שו"ת יביע אומר חלק ו' סימן ה' אות א'. ובתוספת נופך בילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד רצא].

ז בהלל שאומרים בראש חודש, מותר לענות אמן גם על "תתקבל" ו"על ישראל", וכן על אמן דברכות, גם באמצע הפרק. אבל אין לענות "ברוך הוא וברוך שמו". וכל שכן שאין להפסיק בדברים בטלים באמצע ההלל. [שו"ת יביע אומר חלק ה' סימן לב].

ח ראוי לכתחלה לחוש לאומרים שיש לקרוא את ההלל בצבור, ואם נאנס ואינו יכול לקרוא את ההלל עם הצבור, יאמר ההלל אף בינו לבין עצמו. ויחיד שאחר להגיע לבית הכנסת בראש חודש, והצבור היו קוראים את ההלל, וחושש פן לא יוכל לקרוא את ההלל אחר כך עם הצבור, דשמא לא ימצא אחר כך מנין אחר, נכון שיקרא את ההלל עם הצבור, אף שעדיין לא התפלל. ואם מצא אחר-כך מנין אחר והתפלל בצבור יכול לחזור ולקרוא את ההלל עמהם, ואין בזה משום "כל הקורא הלל בכל יום הרי זה כמחרף ומגדף". [יביע אומר חלק ה סימן לה].

ט מי שטעה ובאמירת ההלל בראש חודש אמר פרק "לא לנו", או פרק "אהבתי", לא חשיב כהפסק, כיון שהם מענין ההלל בימים שגומרים בהם את ההלל. ולפיכך אינו צריך לחזור על אמירת ההלל כתקנתה בראש חודש. [שו"ת יביע אומר חלק ו' סימן ה' אות ה'].

י מי שקרא את ההלל ושינה מסדר הפרשיות, שקראן להיפך שלא כסדר, לא יצא ידי חובה. [שו"ת יביע אומר חלק ג סימן יד חלק יורה דעה אות ג'].

יא יחיד שהיה עומד בפסוקי דזמרה בימי ראש חודש, וחול המועד פסח, והצבור התחילו לומר את ההלל, אף שיש אומרים שמותר להפסיק לומר ההלל עם הצבור, מכל מקום שב ואל תעשה עדיף, וימשיך בתפלתו כרגיל, שלדעת האר"י ז"ל אין לומר דברים שלא כסדרן בסדר התפלה שתוקן בידי אנשי כנסת הגדולה והנביאים האחרונים. [שו"ת יביע אומר ח"ו סי' ה אות ה'].

יב מי שהפסיק בהלל ושהה זמן שהיה יכול לגמור את כולה, אינו צריך לחזור לראש. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד רצה].

יג מצות קריאת ההלל מעומד, ולא יסמוך עצמו לכתל או לעמוד. ומכל מקום בדיעבד אם קרא את ההלל מיושב, אפילו בימים שגומרים בהם את ההלל, יצא. וכן זקן או חולה שאינם יכולים לעמוד בעת קריאת ההלל, מותר להם להשען על איזה דבר. ואם גם זה אי אפשר להם, יכולים לאומרו בישיבה או בשכיבה. [שו"ת יחוה דעת חלק ה' עמ' כג].

יד נשים פטורות מקריאת ההלל, ואם ברצונן לאומרו בראש חודש רשאיות, ואין בזה שום חשש. אבל אסור לנשים ספרדיות לברך על ההלל בראש חודש. וכן ביו"ט, מלבד בליל פסח שהנשים חייבות לברך ולקרוא את ההלל. וחובה קדושה על מנהלי הסמינרים לבנות, שלא לחנך את הבנות הספרדיות לברך על ההלל בראש חודש, שאסור לאשכנזי להורות לספרדי נגד דעת מרן, ולכן עליהם לחנך את הבנות הספרדיות אך ורק לפי דעת מרן השלחן ערוך. ולדעת השלחן ערוך המברך על ההלל בראש חודש נושא שם שמים לבטלה, ואיסורא קעביד. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד רצו].

טו מנהג הספרדים לומר את ההלל בראש חודש בבית האבל, ורק האבל עצמו אינו אומרו. ובירושלים נהגו הצבור לצאת לחדר אחר, או לדירה אחרת, וקוראים שם את ההלל, ואחר כך חוזרים לחדר שנפטר שם המת. ובשעת הדחק כשאין חדר אחר רחב ידים, יצא האבל לחדר אחר והם יקראו את ההלל. וכל זה כשהמת נפטר בבית האבל, אבל אם נפטר בבית חולים וכדומה, אף בירושלים רשאים הצבור לומר הלל בבית האבל, ורק האבל עצמו לא יאמר ההלל. ואם חל ביום השביעי לאבלות, נכון שיאמרו לאבל פסוקי נחמה קודם ההלל, "לא יבוא עוד שמשך וגו'", ואז גם האבל יוכל לומר את ההלל. ובראש חודש טבת [חנוכה] גם האבל יגמור את ההלל. [יביע אומר ח"ד חלק יורה דעה סימן לג, ובחזון עובדיה חלק ב' עמוד קפו].

טז זמן קריאת ההלל הוא כל היום, ואם קרא קודם עמוד השחר יחזור ויקראנו אחר שעלה עמוד השחר. [ילקוט יוסף שבת ה' עמ' רצז].

יז בנוסח יעלה ויבא שאומרים בראש חודש, נכון יותר לומר ביום ראש החודש הזה. [ולא ראש חודש]. [ילקוט יוסף תפלה ב׳ עמוד תקלה. וכ״ה במחזור ויטרי ושבולי הלקט, ובזבחי צדק].

יח בנוסח יעלה ויבא יש האומרים באופן כזה: יעלה ויבא, יגיע יראה וירצה, ישמע ויפקד ויזכר וכו׳. וכן הוא הנוסח בסידורים ישנים. והרוצה לדקדק יאמר כן. [ילקו״י שבת ה׳ עמ׳ תטז].

יט הנוסח הנכון לומר ביעלה ויבא כמנהגינו: לחן ולחסד ולרחמים, לחיים טובים ולשלום״. ומנהגינו לקרוא את ההלל בראשי חדשים בלא ברכה, וכן בחול המועד פסח. אבל בימי חג הסוכות, חג השבועות, יום טוב ראשון של פסח, ושמונת ימי החנוכה, מברכים בלשון ״לגמור את ההלל. ואם טעה ובירך לקרוא את ההלל כמנהג האשכנזים, יתקן מיד תוך כדי דיבור ויאמר לגמור את ההלל. ואם עבר זמן תוך כדי דיבור, יצא, ואין לחזור ולברך. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד תטז].

כ אחר קריאת ההלל אומרים לסגולה פסוק ואברהם זקן בא בימים. ורשאים לומר את פסוקי ההלל בעל פה, וכן פסוק ואברהם זקן, מאחר שהם שגורים בפי כל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רחצ. ועיין עוד בחלק ב׳ עמוד קצו].

סימן תכג – קריאת התורה בראש חודש

א כל יום שיש בו מוסף אומרים קדיש תתקבל אחר ההלל, שהוא סיום תפלת שחרית. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד רחצ].

ב מוציאין ספר תורה וקוראים בו ד׳ גברי, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ואין מפטירים בו בנביא. והיכא דאפשר נכון להשתדל לעלות לספר תורה בראש חודש, ואם ר״ח ב׳ ימים העלייה של יום שני דר״ח מעולה יותר מהיום הראשון. ומצוה להשתדל לעלות לספר תורה בראש חודש, עליית רביעי, ובלבד שלא יגרום למחלוקת. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמ׳ רצט].

ג נכון לומר קודם הוצאת הספר תורה בראש חודש ״בריך שמיה״ במקום נוסח היהי רצון שבסידורים. ומכל מקום במקומות שנהגו לומר ״יהי רצון״, ואינם רוצים לשנות ממנהגם, ישארו במנהגם, ורק אם כל הקהל מסכימים יש להעדיף לומר ״בריך שמיה״, וכן יש להנהיג. [שו״ת יביע אומר חלק ה סימן ח׳ אות ד׳].

ד הכהן קורא שלשה פסוקים שהם וידבר, צו, ואמרת. ולוי חוזר וקורא ואמרת, וקורא את הכבש אחד, ועשירית האיפה. וישראל קורא עולת תמיד עד ובראשי חודשיכם, והרביעי קורא ובראשי חודשיכם עד הסוף. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד ש׳].

ה גם כשאין לוי בבית הכנסת, אין לשנות מן המנהג הפשוט שבקריאת הספר תורה, שבראש חודש בקריאה השניה מדלג לפסוק ואמרת להם. וכן יעשה הכהן שקורא במקום לוי. וכן עיקר להלכה, שהכהן עולה במקום לוי ומברך וקורא. [שו״ת יביע אומר חלק ו׳ סימן כה אות ד׳].

ו אחר קריאת התורה אומרים חצי קדיש, ומנהגינו על פי דעת האר״י ז״ל להחזיר את הספר תורה למקומו מיד אחר הקדיש, ואחר כך אומרים אשרי ובא לציון, ואין אומרים מזמור יענך ה׳ ביום צרה ומזמור תפלה לדוד, ואומרים ״בית יעקב״ ושיר של יום, ועומדים להתפלל תפלת מוסף. ויש נוהגים להחזיר את הספר תורה אחר אמירת אשרי יושבי ביתך, [כמו שנתבאר בשלחן ערוך]. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמ׳ שא].

ז ראש חודש טבת שחל בימי החול, מוציאין ב׳ ספרי תורה, וקוראין שלשה עולים בספר תורה הראשון בפרשת ראש חודש. ואין השלישי אומר קדיש. והעולה הרביעי קורא בספר תורה השני, בפרשת הנשיאים, לחובת קריאת היום, והרביעי אומר קדיש. ואם טעה והתחיל הראשון לקרוא בספר תורה השני, יסיים קריאתו בענין חנוכה, והשלשה שאחריו יקראו בפרשת ראש חודש. ואם לאחר שבירך ברכת התורה פתח הספר ומצא של חנוכה, ועבר וגלל הספר תורה לקריאת ראש חודש, בדיעבד אינו חוזר לברך שנית, אלא אם כן דיבר בדברים שאינם מענין הקריאה. [שבת כרך ה׳ עמוד שב-ג].

סימן תכג – תפלת מוסף בראש חודש

א זמן תפלת מוסף לכתחלה עד סוף שבע שעות, ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע, ואף על פי כן יצא ידי חובה, מפני שזמנה כל היום. ולכן אם עברו שבע שעות, עם כל זה יתפלל מוסף. ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל היום, אין לה תשלומין. ויש בה נשיאת כפים. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד דש. וראה עוד בשו״ת יביע אומר חלק ז׳ סימן נד].

ב נוהגים לחלוץ את התפילין כשרוצים להתפלל מוסף. ויחלצום אחר אמירת חצי קדיש, ולא קודם הקדיש. ויש בזה סוד נשגב, וכן ראוי לנהוג. ומי ששכח לחלוץ את התפילין והתפלל עמהם מוסף, אינו צריך לחזור ולהתפלל מוסף. ואם נזכר בזה באמצע תפלת מוסף, יכסה את התפילין שבראשו בטלית שעליו. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שה].

ג המניח תפילין של רבינו תם, יניחן קודם קריאת התורה, ואפשר להניחן בעת שאומרים בריך שמיה עם פתיחת ההיכל. ויקרא עמהן שתי פרשיות של קריאת שמע. ואותם הנוהגים להניח תפילין של רבינו תם אחר התפלה וללמוד עמהם, בראש חודש אין נכון לכתחלה להניחן אחר תפלת מוסף. אולם השליח צבור שאינו יכול לשהות בהנחת תפילין של רבינו תם, מפני טורח צבור, יכול להניחן אחר מוסף. וכן מי שהוא כבד פה, ואם יניח תפילין של רבינו תם לפני מוסף, יפסיד תפלה בצבור, רשאי להניחן בראש חודש לאחר מוסף. [יביע אומר חלק ג סימן ה].

ד אף במקום שנהגו שאבי הבן והסנדק מניחין תפילין בשעת המילה, מכל מקום בראש חודש אין להניח תפילין, לאחר מוסף, דשב ואל תעשה עדיף. ויש שאוסרים בכלל להניח תפילין בשעת המילה. אך הנוהגים כן יש להם על מה שיסמוכו. [שו"ת יביע אומר ח"ג סי' ה אות ד', ושו"ת יחוה דעת חלק ו' סימן ו].

ה יש לעשות חזרה גם במוסף, ובקדושה אומרים "כתר", וכשמגיע למלוא כל הארץ כבודו אומר: לעמתם משבחים ואומרים, כמו בקדושת שחרית, ואחר שסיים חזרת התפלה אומר קדיש תתקבל, ואומר מזמור ברכי נפשי את ה' וכו', משום שנזכר בו עשה ירח למועדים. ואין אומרים תפלה לדוד הטה ה' אזנך. [ילקוט יוסף שבת ה' עמ' שז. ויחוה דעת חלק ה' סימן יב].

ו המתפלל מוסף בראש חודש וכשהגיע למחיה המתים שמע קדושה של שחרית, לא יענה עמהם. וכן להיפך. והוא הדין בשבת. אולם המתפלל תפלת תשלומין בשחרית לתפלת ערבית, ושמע קדושה כשהגיע למחיה המתים, יענה עם הצבור. [שו"ת יביע אומר חלק ו' סי' כ אות ג'].

ז המנהג פשוט כשחל ראש חודש ביום חול אומר "את מוסף", וכשחל ראש חודש בשבת אומר "את מוספי", כדי להבדיל בין קדושה לקדושה. ואין לשנות מהמנהג. ואם טעה בשבת ואמר מוסף במקום מוספי, אינו חוזר. [יביע אומר חלק ד' סי' מח אות ב'. ילקוט יוסף שבת ה' עמ' תיז].

ח מי שהתפלל מוסף בעל פה בראש חודש, וכשסיים "וברית אבות לבנים תזכור" התחיל יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, ובמקום שיאמר שתעלנו וכו' סיים "שתחדש עלינו את החודש הזה וכו'" וחתם, וכשסיים תפלתו נזכר שלא אמר פסוקי מוסף, אינו צריך לחזור ולהתפלל מוסף, דספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמ' שט].

ט מי שטעה בראש חודש וחתם במוסף מקדש ישראל ויום הזכרון, או מקדש ישראל והזמנים, לא יצא ידי חובה, וחייב לחזור ולהתפלל מוסף. [יביע אומר חלק ד' סימן נא אות ט'].

י בשבת וראש חודש אין אומרים במוסף תכנת שבת, אלא יש לומר נוסח "אתה יצרת", כדי לפרסם שהוא ראש חודש. וחותמים מקדש השבת וישראל וראשי חודשים. ואם טעה וחתם מקדש השבת בלבד, יצא. אבל אם חתם בשל ר"ח בלבד, לא יצא. [ילקוט יוסף שבת א' עמו' שעד].

יא אם טעה בשבת וראש חודש והתפלל "תכנת שבת" וחתם מקדש השבת, נכון שיאמר ברצה [בלי חתימה]: ונעשה קרבנות חובותינו לפניך, תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, את מוסף יום ראש החודש הזה וכו', ואחר כך יאמר יעלה ויבוא, ואתה ברחמיך הרבים וכו'. ואם נזכר אחר שסיים תפלתו, והזכיר יעלה ויבוא ברצה, יבקש מהשליח צבור שיכוין עליו, ויכוין גם הוא לצאת ידי חובת תפלת מוסף, ויענה רק אמן אחר סיום הברכות. ואם התפלל ביחידות לא יחזור להתפלל מוסף, ויסמוך על מה שהזכיר ר"ח ברצה. [שם עמ' שעה. וילקו"י שבת ה' עמ' שיא].

יב יש אומרים שבמוסף של שבת וראש חודש צריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה, ולכן צריך להוסיף: כי בעמך ישראל וכו', וחוקי ראשי חדשים וכו'. ויש חולקים. ואין לשנות בדבר זה מהמנהג. ואומרים ושירי דוד עבדך נשמע בעירך האמורים לפני מזבחך וכו'. [ילקוט יוסף שבת כרך א' עמ' שעה].

יג נשים פטורות מתפלת מוסף בראש חודש, אך טוב שתשמענה תפלת החזרה של מוסף מפי השליח צבור. ואם מתפללות מוסף אין למחות בידן, שיש להן על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד שע. ושו"ת יביע אומר חלק ב' סימן ו' אות ד'].

יד בשנה מעוברת מוסיפים במוסף "ולכפרת פשע". ואם שכח להוסיף זאת, אינו חוזר. ויש לומר תוספת זו עד ראש חודש אדר ב', ועד בכלל. אבל מראש חודש ניסן ואילך אין צריך להוסיף תיבות אלה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד שיב, ועמוד תיח].

טו יש אומרים שאין לומר במוסף של ראש חודש "את מוסף יום ראש החודש הזה", אך מנהגינו לומר תיבת הזה, ואין לשנות מהמנהג בזה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד תיח].

טז בנוסח מוסף של ראש חודש יש האומרים: זכרון לכולם יהיה. ויש אומרים: זכרון לכולם יהיו, ויש אומרים זכרון לכולם היה, ויש סמך לכל הסברות הנ"ל. [ילקוט יוסף שבת ה' עמוד תיט].

סימן תכד – יעלה ויבוא בברכת המזון

א מזכירין יעלה ויבוא בברכת המזון. ואם לא אמר אין מחזירין אותו, שהרי אין חיוב לאכול פת בראש חודש, ולא נתחייב כלל בברכת המזון מצד ראש חודש. ואם נזכר קודם שהתחיל בברכת הטוב והמטיב, יאמר שם בלי שם ומלכות ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון. והשוכח לומר יעלה

ויבוא בראש חודש בברכת המזון, יכול לאומרו בהרחמן. [וירא שמים יצא ידי חובת כל הדיעות ויאכל פת בסעודת ראש חודש]. [שבת כרך ה׳ עמוד שיג].

ב בשבת וראש חודש מקדימים לומר רצה והחליצנו ואחר כך יעלה ויבוא. ואם טעה והקדים אמירת יעלה ויבוא לרצה והחליצנו, יצא. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שיד].

ג בשבת וראש חודש אם נמשכה סעודתו אחר שחשכה, מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון. אבל אם חל ראש חודש במוצאי שבת, וסיים את סעודתו אחר שחשכה, אינו אומר יעלה ויבוא בברכת המזון, ומזכיר בה רק רצה והחליצנו. [ילקוט יוסף שבת כרך א׳ עמוד ת״י].

ד אם התפלל ערבית של מוצאי שבת במוצאי ראש חודש מבעוד יום, ואחר כך סעד ומברך ברכת המזון קודם שקיעת השמש של יום ראש חודש, אפילו הכי אין לו להזכיר ראש חודש בברכת המזון, שהרי עשאו חול בתפלתו. אבל אם הוא לא התפלל אף על פי שהצבור התפללו ערבית, אינו נמשך אחריהם, וצריך להזכיר ראש חודש בברכת המזון. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שיד].

סימן תכה – דיני ראש חודש שחל בשבת

א ראש חודש שחל בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע ברכות ואומר יעלה ויבוא בעבודה, ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבוא. [שלחן ערוך].

ב מוציאין שני ספרי תורה, וקורין בראשון שבעה בסדר היום, ובספר תורה השני קורא המפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם עד סוף הפרשה. ומפטירין השמים כסאי, חוץ מראש חודש אלול שחל להיות בשבת שמפטירין עניה סוערה. וכן כשחל ראש חודש אב בשבת, מנהגינו להפטיר שמעו דבר ה׳, כפי המקובל להפטיר בשבתות בין המיצרים, בתלתא דפרענותא. ונכון שבסיום ההפטרה יאמר המפטיר פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת השמים כסאי, שיהיה היכר ברור גם לראש חודש. ואחינו האשכנזים חלוקים בזה במנהגם. ובכל מקום יעשו כמנהגם. [שו״ת יחוה דעת חלק ג׳ סימן מב, וחלק ד׳ סימן לה].

ג כשחל ראש חודש ניסן בשבת, וכן כשחל ראש חודש טבת בשבת, שמוציאים שלשה ספרי תורה, והיה צורך להעלות עולים נוספים לספר תורה בנוסף לחובת היום, צריך לומר קדיש גם אחר קריאת הספר תורה הראשון, כשם שאומרים קדיש אחר קריאת הספר תורה השני ואחר השלישי, ובסך הכל יאמרו ג׳ קדישים. והוא הדין לראש חודש אדר שחל בשבת שקוראים בג׳ ספרי תורה, פרשת השבוע, ראש חודש, ושקלים, והוצרכו להוסיף עולים בספר תורה הראשון, שצריך שיאמרו קדיש לכל אחד ואחד. אבל אם לא הוסיפו עולים, וקראו בס״ת הראשון רק ששה עולים, אין אומרים קדיש אלא רק אחר הס״ת השני והס״ת השלישי. [שו״ת יחוה דעת חלק א׳ סימן עו. ושו״ת יביע אומר חלק ח׳ סימן טו אות כג].

ד מי שקנה עליית ששי וגם עליית מפטיר בשבת וראש חודש, שיש בו ב׳ ספרי תורה, ובא לעלות לעליית מפטיר, כיון שעלה לא ירד. אבל אם עלה בעליית משלים, לא יעלה לעליית מפטיר. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שטז].

ה כשחל ראש חודש בשבת אין צריך לאכול עוד כזית בשביל כבוד ראש חודש, ומה שאוכל לכבוד שבת עולה לו גם לכבוד ראש חודש, ולא שייך לומר בזה אין עושין מצות חבילות חבילות. ובפרט שאין סעודה זו חיוב כמו סעודות שבת. וכן הוא הדין אם סועד בר״ח סעודת ברית מילה, או סעודת מצוה אחרת, שיוצא ידי חובה גם ידי מצות סעודת ר״ח. [שם עמוד שיז].

סימן תכו – דיני ברכת הלבנה

א הרואה לבנה בחידושה מברך: אשר במאמרו ברא שחקים וכו׳. ואין מברכים שהחיינו על ברכה זו. ומעיקר הדין אין צריך לומר לשם יחוד קודם הברכה, אבל כבר נהגו בזה.

ב צריך לברך ברכה זו בשמחה, שכל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה. ויש שנהגו ללבוש בגדי שבת או בגדים מיוחדים, בעת שמברכים ברכה זו, אך אין מנהגינו כן. ומכל מקום אם הוא רגיל ללבוש כובע [מגבעת], טוב ונכון שילבש הכובע בעת הברכה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שיח].

ג ראוי להחמיר שלא לברך ברכת הלבנה כשרואה אותה דרך ראי, עד שיראה גוף הלבנה ממש. [שו״ת יחוה דעת חלק ב סימן כח. וח״ד עמ׳ קג].

ד אין צריך להוציא את המשקפיים בעת שמברך על הלבנה. וכן המברך ברכה זו ביחידות, וכגון מי שהוא חולה קצת ומצטער מהרוח, וכדומה, יכול לברכה כשרואה את הלבנה דרך חלון זכוכית. ובלבד שיראנה מאירה ובהירה. [יחוה דעת הנ״ל].

ה כשיש ענן דק על הלבנה, אף שהלבנה נראית דרך הענן, מנהגינו להמתין עד שהענן ילך, אלא אם כן יש חשש שיפסיד את הברכה לאותו חודש. והאשכנזים נוהגים לברך. אך בענן עב לכולי עלמא אין מברכים. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שכ. ושו״ת יביע אומר חלק ה׳ סי׳ כד אות ב-ז].

ו לכתחלה אין לברך ברכת הלבנה באופן שיודע בבירור שתוך כדי הברכה הלבנה תתכסה בעננים. ולכן צריך להתחיל לברך כשמשער שהלבנה לא תתכסה בעננים באמצע הברכה, [דספק ברכות להקל]. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שכא].

ז מי שעמד במקום שהיה רואה משם את הלבנה בעת תחלת הברכה, ותוך כדי הברכה נדחק לצד באופן שאינו ראוי לראות משם את הלבנה, אף על פי כן רשאי להמשיך ולברך. [שם עמ׳ שכב].

סימן תכו – החייבים בברכת הלבנה

ח נהגו הנשים שלא לברך ברכת הלבנה, מפני שהן גרמו לפגם הלבנה. ואף הנשים מבנות אשכנז הנוהגות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא, נהגו שאינן מברכות ברכת הלבנה מהטעם הנזכר. [יביע אומר חלק ה׳ סי׳ לו אות א׳, ושו״ת יחוה דעת ח״ד סי׳ יח, ובחזון עובדיה ח״ב עמ׳ ח].

ט אין לסומא לברך ברכת הלבנה, [אף כשהוא שומע מהצבור הנמצאים אתו המברכים ברכה זו]. [יחוה דעת ח״ד סי׳ יח עמ׳ קא. וילקו״י שבת ה׳ עמ׳ שכד. ושם בהע׳ בדין אם יצא מוציא בברכת הלבנה].

י קטן שיגדיל ויעשה לבר מצוה בי׳ לחודש, והקהל מברך ברכת הלבנה במוצאי שבת קודם י׳ לחודש, אין לקטן לברך ברכת הלבנה עם הצבור, אלא יניחנה לאחר שיהיה בר מצוה, ויעשנה בחיוב בתור גדול המצוה ועושה. ואם בירך קודם שנעשה לבר מצוה, בדיעבד לא יחזור לברך כשיגדיל. ואם יהיה בר מצוה בט״ז לחודש, יש לו להקדים ולברך עם הקהל. [שו״ת יביע אומר חלק ג סימן כז אות ו-ט].

סימן תכו – סדר ברכת הלבנה

יא צריך לברך ברכה זו מעומד. ואם בירכה מיושב, יצא. וכן זקן או חולה שאי אפשר להם לעמוד, יכולים לברך ברכה זו בישיבה. ובעת שמברכים ברכת הלבנה צריך לישר את רגליו. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שכו].

יב קודם הברכה תולה עיניו לשמים ומסתכל בלבנה. [שם].

יג נהגו לומר קודם הברכה מזמור השמים מספרים כבוד אל. ואחר כך אומרים מזמור הלליה הללו את ה׳ מן השמים, עד חוק נתן ולא יעבור. ואחר כך יסתכל רגע בלבנה ויאמר כי אראה שמיך וגו׳. ה׳ אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ. [שם].

יד קודם הברכה יסתכל בלבנה, אך לא יסתכל עליה בעת הברכה. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שכז].

טו צריך לעמוד במקום שהלבנה נראית ממנו, ולא אחר כותל וכדומה. [שם].

טז אחר הברכה אומרים ג׳ פעמים בסימן טוב תהי לנו ולכל ישראל, ברוך יוצריך וכו׳. והנוסח הנכון לומר סימן טוב תהי לנו וכו׳. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שכח].

יז בכל פעם שאומרים כשם שאנחנו מרקדין, ירים גופו מעט על ראשי האצבעות ג׳ פעמים דוקא. וגם אם אומר ברכת הלבנה ביחיד צריך לומר שאנו מרקדין, ולא כשם שאני מרקד.

יח אומרים תפול עליהם אימתה ופחד, וחוזרים ואומרים למפרע, כאבן ידמו וכו׳, שלש פעמים. [שם עמ׳ שכט].

יט יש המוסיפים: ״לא יוכלו ליגע בנו, לא בגופינו, לא בממונינו, ולא בכל אשר לנו, ולא יהיה לנו כאב שיניים״. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שכט].

כ נהגו לומר פסוק דוד מלך ישראל חי וקיים ג׳ פעמים, שמלכותו נמשלה ללבנה ועתידה מלכותו להתחדש כמו התחדשות הלבנה, וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקדוש ברוך הוא, דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה, שנאמר, שמש ומגן ה׳ צבאות. ולכן שמחים בעת אמירת ברכת הלבנה, דוגמת שמחת נישואין. ואומרים לבסוף, תנא דבי רבי ישמעאל ״אלמלא זכו״ וכו׳. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ של].

כא יש נוהגים לנער את שולי הבגדים אחר כל סדר הלבנה, [כדי להבריח החיצונים והקליפות שנבראו מקטרוג הלבנה]. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שלא].

כב ואחר הדילוגים אומר שבע פעמים פסוק לב טהור ברא לי וכו׳, ואחר כך שיר למעלות אשא עיני וכו׳, ומזמור הלליה הללו אל בקדשו. [שם].

סימן תכו – מקום הברכה

כג לכתחלה אין מקדשין הלבנה תחת הגג, אלא מברכין תחת כיפת השמים, שקידוש לבנה הוא כקבלת פני שכינה, ואין זה דרך כבוד שיהא עומד תחת הגג, לפיכך יוצאים לרחוב כדרך שיוצאים לקבל פני המלך. ומכל מקום כל זה הוא רק לכתחלה, אבל מי שחושש באיזה מיחוש שאינו יכול לצאת לחוץ, אי נמי שהמקום אינו נקי, או ששרוי בין העכו״ם, יקדש בביתו דרך החלון או פתח הפתוח נגד הלבנה. ואם אפשר טוב לעמוד על מקום שיש מעליו אויר, ולא תחת תקרה. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שלא].

כד מותר לברך ברכת הלבנה כשהוא עומד תחת ענפי אילן. [שם עמ׳ שלב].

כה הנמצא במטוס וחושש שלא יהיה סיפק בידו לברך ברכת הלבנה, רשאי לברך גם בתוך המטוס, דאף שלכתחלה אין מברכים ברכת הלבנה תחת הגג, מכל מקום אין זה לעיכובא. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שלג].

סימן תכו – זמן ברכת הלבנה

כו אין מברכין על הלבנה עד שיעברו עליה ז׳ ימים שלמים מהמולד. וכן מנהגינו להקפיד בזה בדרך כלל. ומכל מקום אם חסרות כמה שעות במוצאי שבת להשלמת שבעה ימים שלמים מעת לעת, אין צריך להחמיר בזה, וכן ראוי להורות בפרט בימי החורף ובעונת הגשמים. ובמדינות שעננים מצויים שם ברוב ימי החדש, ויש חשש שאם ימתינו להשלמת שבעה ימים מהמולד יפסידו ברכת הלבנה מכל וכל, יש להורות להם שיברכו ברכת הלבנה מיד לאחר שלשה ימים, כדברי התלמוד והפוסקים. [שו״ת יביע אומר חלק ו׳ סימן לח אות א׳. ושו״ת יחוה דעת חלק ב סימן כד].

כז לכתחלה אין לברך ברכת הלבנה אלא עד שיגיע זמן צאת הכוכבים ויחשיך באופן שתהיה הלבנה ראויה להנות מאורה. אולם בחדש שזמן הברכה הוא מצומצם ויש חשש שיפסיד הברכה לאותו חדש, אין צריך להמתין שיהיה לילה ודאי, אלא כל שהוא לאחר שקיעת החמה, וראויה הלבנה שיאותו לאורה יכול לברך. ואמנם קודם השקיעה אין לברך ברכת הלבנה. [יביע אומר חלק ה׳ סימן לו אות ג׳. וע״ע בילקו״י שבת ה׳ עמ׳ שלה. ושם אם אפשר לברך בבין השמשות].

כח חודש חורפי שהלבנה מתכסית ברוב החודש בעננים, ובסוף ליל ט״ו לחודש זרחה הלבנה לאחר שכבר עלה השחר, קודם הנץ החמה, עד שאפשר ליהנות מאורה, רשאי לברך ברכת הלבנה בשעה זו, שאף על פי שאחר עלות השחר יום הוא, לענין זה יכול לברך כל שנהנה מזריחתה, ועדיין לא האיר המזרח. [שו״ת יביע אומר חלק ה סימן לן].

כט לכתחלה אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ומכל מקום אם חושש שעל ידי שימתין למוצאי שבת יש חשש שיפסיד את המצוה, ובפרט בחודשי החורף שאין רואים את הלבנה מדי לילה, אין צריך להמתין למוצאי שבת, ויכול לברך ברכת הלבנה גם בימי החול. [ילקוט יוסף שבת כרך ה׳ עמוד שלח].

ל לכתחלה ראוי לחזר לאמרה לכל הפחות במנין, משום ברוב עם הדרת מלך, וגם כדי שיוכלו לומר אחר סדר הברכה קדיש על ישראל. ומיהו אין זה מעכב, ואם לא מצא עשרה רשאי לברך ביחיד. [יביע אומר ח״ב חיו״ד סימן ח׳ אות ג׳].

לא טוב יותר להקדים לברך ברכת הלבנה אפילו ביחיד, מלהשהותה לאומרה בעשרה, שהכלל של ״זריזים מקדימים למצות״ עדיף יותר מהכלל של ״ברוב עם הדרת מלך״. אלא אם כן רוצה להשהותה בכדי לקדש הלבנה במוצאי שבת, שאז רשאי להשהותה למוצאי שבת, כדי שיקדשנה כשהוא מבושם. [שו״ת יביע אומר ח״ב חיו״ד סימן יח אות א-ג]. ויש מי שכתב שמיד שרואה הלבנה צריך לברך, אפילו ביחיד, שאם יתעכב מלברך יעבור על איסור אין מעבירין על המצוות. אולם לדינא, שהויי מצוה משהינן כאשר כוונתו לקיימה באופן מהודר יותר, דבברכת הראייה [השבח] שרינן לעכב המצוה לקיימה במוצאי שבת וברוב עם. [הנה בספר ברכת ה׳ פרק ד׳ עמ׳ רפח כתב, שמיד שרואה הלבנה צריך לברך, דאין מעבירין על המצוות. ע״ש. אולם כאשר כוונתו לקיימה באופן מהודר יותר מותר לעכב הברכה לברכה במצו״ש, כמבואר בפוסקים. ועיין בתרומת הדשן סימן לה, דמותר לדחות ברכת הלבנה כשיש סיבה, ״ואשרי המחכה מלברך ברכת הלבנה כדי לברכה במוצאי שבת״, והמצוה נעשית באופן משובח יותר. ע״ש. והן אמת דגם בברכת השבח אמרי׳ אין מעבירין וכו׳, כדמשמע מהריטב״א שבת כג. גבי הרואה נר חנוכה, ״ואין בזה משום אין מעבירין וכו׳, כיון דעל ידי ההדלקה עדיף טפי״. ע״כ. והרי ברכת הרואה נר חנוכה היא ברכת השבח, ומשמע דאם לא היה מדליקין עליו בביתו היה שייך דין אין מעבירין וכו׳. ועיין בריטב״א תענית ו: דמניחין ברכת אל ההודאות להלל, כדי לאומרה ברוב עם, דכל כיוצא בזה רשאים להשהותה וכו׳. ע״ש. והיינו דכשיש סיבה לאומרה באופן מהודר יותר לא שייך האיסור אין מעבירין וכו׳. ועיין בפתח עינים סוטה כב. ודו״ק. ולכן אין דברי הספר ברכת ה׳ הנז׳ נכונים לדינא, אלא יש לנו לילך אחר דברי תרומת הדשן ורבותינו האחרונים שהעתיקוהו לדינא].

לב יכול לקדש את הלבנה קודם ערבית, כדי לאומרה בצבור. אך לכתחלה צריך לאומרה אחר התפלה, שהרי קריאת שמע היא מן התורה, וגם היא תדירה, וברכת הלבנה אינה תדירה, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ובחודשי החורף שאין הלבנה נראית ברוב החדש, מותר לכתחלה לברך ברכת הלבנה קודם התפלה, אם חושש שלא יוכל לברך על הלבנה אחר התפלה. [ילקוט יוסף שבת ה׳ עמ׳ שלט].

לג לכתחלה יש לחוש שלא לקדש את הלבנה בליל שבת ובליל יום טוב. אולם אם היו עננים והלבנה לא נראתה אלא בלילה האחרון שבו אפשר לברך ברכת הלבנה, מותר לקדשה בליל שבת ובליל יום טוב. [ילקוט יוסף שבת ה' עמ' שמ. וע"ע ביביע אומר ח"ח סימן מ"א].

לד מנהגינו לברך ברכת הלבנה במוצאי יום הכפורים. ולכתחלה ימתינו עד שיגיע זמן צאת הכוכבים ויחשיך באופן שתהיה הלבנה ראויה ליהנות מאורה. וטוב לטעום איזה דבר קודם שיברך ברכת הלבנה. והנוהג להחמיר שלא לטעום במוצאי יום הכפורים עד שיגיע זמן רבינו תם, ועדיין לא הגיע זמן רבינו תם, יכול לומר הברכה גם בלי הטעימה, [שמתוך ששמח שיצא בדימוס בדין, יכול לברך גם בלי טעימה]. ואם סיימו את תפלת ערבית ועדיין לא הגיע זמן רבינו תם, ראוי להנהיג לברך ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, כדי לעכב את הצבור מלאכול עד שיגיע זמן רבינו תם, ולסייע בידם להחמיר בחומרא חשובה זו. ויש נוהגים לברך ברכת הלבנה של חודש תשרי במוצאי יום הכפורים, ולא קודם לכן, מפני שאנו תלויים ועומדים בדין, וברכת הלבנה צריכה להיות בשמחה. ויש אומרים שאדרבה ראוי להקדימה לפני יום הכפורים כדי שתבוא מצוה זו ותכריע את הכף של הזכיות. ומאחר שנחלקו האחרונים מה הוא מנהג ירושלים, לכן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. [ילקוט יוסף שבת ה' עמ' שמא].

לה מברכים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב, וטוב שיטעמו איזה דבר קודם הברכה, ולכתחלה ימתינו עד שיגיע זמן צאת הכוכבים ויחשיך באופן שתהיה הלבנה ראויה להנות מאורה. ואם אפשר שהצבור יקבעו זמן לברכת הלבנה אחר הסעודה, טוב שיעשו כן, ויברכו הברכה אחר הסעודה, עם מנעלים. אך אם יש חשש שחלק מהצבור יפסידו הברכה, יברכו מיד אחר ערבית. ולכתחלה אין לקדש את החודש לפני תשעה באב, שבזמן זה אנו שרויים באבילות על חורבן בית המקדש. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמ' שמב].

לו נכון שהאבל לא יברך ברכת הלבנה תוך שבעת ימי אבלות. וכל זה אם ישאר לו זמן שיוכל לברך ברכת הלבנה לאותו חודש אחר האבל, אבל אם חושש שלא יוכל לברך על הלבנה אחר שבעה, יכול לברך תוך ז'. ורשאי לצאת מחוץ לביתו כדי לברך ברכת הלבנה בעשרה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורא ראשונה ח"ז עמוד קעג, ובמהדורת תשס"ד עמוד תקעו].

לז מי שלא יכול לברך ברכת הלבנה עד ליל ששה עשר בחדש, אין לו לברך ברכת הלבנה בליל ט"ז לחדש, שיש בזה ספק ברכה לבטלה. ואף כשקורא הברכה בשם ומלכות מתוך הגמרא או הרמב"ם דרך לימודו, אסור. אך רשאי לומר ברכת הלבנה בלי הזכרת שם ומלכות. [שו"ת יביע אומר חלק ו סימן לח].

לח מי שבירך ברכת הלבנה בארץ ישראל לאחר שהגיע זמנה כאן, ונסע לחוץ לארץ במקום שעדיין לא הגיע זמנה, לא יברך שוב כשיגיע זמנה שם, שכבר יצא ידי חובת ברכת הלבנה לאותו חודש. [ילקוט יוסף סוף שבת ה']

לט אם אירע בליל מוצאי שבת אחד בימות הגשמים, שנשארו שנים שלשה לילות לברכת הלבנה, וענן דק היה מכסה אותה, אבל היה אפשר ליהנות מאורה, והתכונן השליח צבור לברך ולהוציא את הקהל ידי חובת ברכת הלבנה, [שהרי מעיקר הדין יכולים לברך כשענן דק מכסה את הלבנה, ורק על פי הקבלה ראוי להמתין לברך שלא יהיה אפילו ענן דק על הלבנה]. הצבור רשאים לכוין לצאת ידי חובת ברכת הלבנה בשמיעה מהשליח צבור, [באופן שיכוין עליהם] על ידי תנאי, שאם תיראה עוד הלבנה כשהיא זכה ומאירה יפה בלי עננים כלל, למחרת או לאחר מכן, באופן שיוכלו עדיין לקדשה באותו חודש, הם מכוונים שלא לצאת בברכת הלבנה זו ששומעים מהשליח צבור, ואם לאו הם מכוונים לצאת ידי חובתם. דכיון שהם רק שומעים מהשליח צבור, מהני לצאת על ידי תנאי, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה. [ילקוט יוסף שבת כרך א' מהדורת תשס"ד עמוד תרכה].

מ בברכת הלבנה נכון לומר: ברוך יוצרֵ ך, ברוך עושֶׂך, ברוך קונֵך, ברוך בוראֲך, בניקוד ציר"י. וכן אומרים לנגוע בְּיך. ואומרים: "אלמלא זכו בני ישראל". ולא אלמלא לא זכו וכו'. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' עמוד תיט].

מא בברכת הלבנה אומרים: ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם וכו'. [ולא לעשות רצון קונם]. [ילקוט יוסף שבת כרך ה' מהדורת תשס"ד עמוד תכ].

מב מי שבירך ברכת הלבנה, ולאחר מכן חבירו ביקש ממנו שיחזור לברך ברכה זו בשבילו, אחר שאינו בקי לברכה בעצמו, אין לו לחזור ולברך ברכה זו, דבברכות השבח אין אומרים "אף על פי שיצא מוציא". [על פי דברי המאירי ר"ה כט. ויש מי שהעמיד אוקימתא דאיירי בברכות תפלה וכדו', אולם לשון המאירי "ברכות תפלה וברכות שבח והודאה וכו'". ולכן בכל ברכות השבח לא אמרינן אע"פ שיצא מוציא. וראה בילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר מהדורת תשס"ד סימן ו'. ובילקוט יוסף על הלכות ציצית סימן ח' הערה כה, ובירחון קול תורה סיון תשס"ד עמוד מד].

מג מי שאינו יודע לברך ברכת הלבנה בעל פה, אין לו לברך בנוסח הקצר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מחדש חדשים". אחר שמרן החיד"א נסתפק בד"ז, ויש לנו לחוש לספק ברכות. [ילקו"י שבת ה' (מהדורת תשס"ד עמ' תכא). ירחון קול תורה (תמוז תשס"ג עמוד מד). ושם דחה דברי מי שכתב שיכול לברך בנוסח הקצר, אחר שראה דברי המאירי וכו'. אולם גם החיד"א במחז"ב (סימן תכו סק"ד) ראה את דברי המאירי ועכ"ז נסתפק בדבר, ואיך לא נחוש לדבריו בעניני ברכה לבטלה].

סימן תלא – זמן בדיקת חמץ

א הנזהר ממשהו חמץ בפסח מן השמים מסייעים בידו שלא יחטא כל השנה, [האר״י ז״ל, באר היטב סימן תמז סק״א. דבש לפי מערכת ח אות יח. ועוד]. ולכן קודם ליל י״ד בניסן נוהגים לנקות את כל חדרי הבית והחצר בניקוי יסודי, כדי שלא ישאר שום חשש חמץ ברשותם בימי הפסח. וכן יש לבדוק בכיסי הבגדים ובייחוד בכיסי בגדי הילדים ובילקוטי בית-הספר שלהם, פן נשאר שם חמץ. אך אין צריך לבודקם שוב לאור הנר, בליל ארבעה עשר בניסן. [הרמ״א סימן תלג סעיף יא. חזון עובדיה הלכות פסח עמוד יט, ובמהדורת תשס״ג עמוד לג].

ב בתחלת ליל ארבעה עשר בניסן בודקים את החמץ לאור הנר. וזמן בדיקת חמץ הוא אחר צאת הכוכבים תיכף ומיד. דהיינו כעשרים דקות לאחר שקיעת החמה. ומיהו בדיעבד אם בדק החמץ אחר השקיעה קודם צאת הכוכבים, יצא ידי חובה. ונכון לחפש ולבדוק את החמץ עוד זמן מה בליל י״ד בלא ברכה. [חזון עובדיה פסח מהדורת תשס״ג עמ׳ לג]

ג אסור לאכול סעודה של פת יותר משיעור כביצה [בלי קליפתה], קודם בדיקת החמץ, החל מחצי שעה קודם זמן הבדיקה. ודין העוגה כדין הפת [א״א]. אבל לאכול פת עד שיעור כביצה [בלי קליפתה, כחמשים גרם] מותר. ופירות וירקות מותר אפילו יותר מכביצה, וכן תבשיל אורז וכיוצא, או תה וקפה, מותר. [חזון עובדיה הלכות פסח עמוד כ. ובמהדורת תשס״ג עמוד מא].

ד גבאי בית כנסת שבדק בביתו, מותר לו לאכול אחר הבדיקה, אף על פי שעדיין לא בדק את החמץ שבבית הכנסת.

ה אסור להתחיל בשום מלאכה חצי שעה קודם זמן הבדיקה, ואם התחיל במלאכה או באכילה בהיתר, אף על פי שאין צריך להפסיק, מכל מקום ודאי שאם רצה להפסיק תבוא עליו ברכה. [חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד מב הערה יט].

ו וכן אסור להתחיל ללמוד משעה שהגיע זמן בדיקה עד שיבדוק. [אפילו בלימוד שאר דברים]. ואף מי שיש לו זמן קבוע בכל ערב ללמוד תורה, בליל בדיקת חמץ לא ילמד עד שיבדוק את החמץ. ואם התחיל ללמוד לפני זמן הבדיקה, אינו רשאי להפסיק מתלמודו. [חזון עובדיה על הל׳ פסח, מהדורת תשס״ג, עמוד מב. וראה בהערה שם].

ז כל המבואר לעיל הוא דוקא ביחיד הלומד בינו לבין עצמו, אבל שיעור הנאמר ברבים בכל יום בערב, בהלכה או בדף היומי, אפשר לקיימו גם בליל י״ד קודם הבדיקה, אף על פי שנמשך שעה או יותר, משום שהרבים מזכירים זה את זה ואין לחוש שישכחו לבדוק כשילכו לבתיהם. ומכל מקום טוב שעם סיום השיעור, יכריז ויזכיר השמש שהמשתתפים בשיעור ילכו לבדוק החמץ. אלא שגם ברבים לא התירו אלא פסקי הלכות, או דף יומי, או שיעור משניות, בלי פלפול, כנהוג בזה לבעלי בתים, אבל פלפול לא, שמא ימשכו אחרי הפלפול, וישכחו לבדוק. ואם יודעים בבירור שאין חשש ביטול תורה אם יקדימו לבדוק את החמץ, וכגון שאחר בדיקת חמץ יחזרו כל הלומדים לבית הכנסת או לבית המדרש כדי ללמוד השיעור, עדיף שיבדקו קודם את החמץ, ואחר כך ילמדו תורה. [שו״ת יחוה דעת חלק ב׳ סימן נט. חזון עובדיה על הלכות פסח מהדורת תשס״ג עמוד מב. הליכו״ע ח״א עמוד רעג].

ח אם עדיין לא התפלל ערבית והגיע זמן הבדיקה, יקדים להתפלל ערבית ואחר כך יבדוק. ואם יש שם איש אחר, יאמר לו שיזכירהו לבדוק מיד לאחר תפילתו. [מאור ישראל פסחים ד. בד״ה אמר אביי].

ט מי שהיה בדרך לצורך פרנסתו, והגיע לביתו בליל י״ד, והוא עייף ויגע, וחושש שאם יבדוק החמץ מיד לא יוכל לתת דעתו כראוי לבדוק היטב את החמץ מרוב עייפותו, מותר לישון מעט ולנוח בשינת עראי, ויזהיר לאחד מבני ביתו שיעיר אותו לאחר כחצי שעה לבדוק החמץ, וגם יוכל לשתות כוס קפה וכיו״ב להתעורר כראוי, ולקיים המצוה כהלכה. וכל זה בתחלת הלילה, אבל אם הגיע לאחר שתים ושלש שעות מן הלילה בזמן שדרך בני אדם ללכת לישון, לא מהני במה שיזהיר לבני ביתו שיעירו אותו, כי ערבך ערבך צריך. [ספר אור לפארו. חזון עובדיה מהדורת תשס״ג עמוד מב הערה יח].